

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF FORMATION OF CULTURAL VALUES OF THE FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS

Стаття є важливим дослідженням у сфері педагогічної освіти, що акцентує увагу на формуванні культурних цінностей майбутніх учителів початкових класів. Автор аналізує і систематизує ключові критерії та показники, які дозволяють оцінити рівень сформованості культурних цінностей у студентів, які готуються стати учителями початкових класів. Дослідження базується на комплексному підході до визначення культурних цінностей, враховуючи різноманітні аспекти педагогічної діяльності.

Автори визначає три основні критерії сформованості культурних цінностей: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та операційно-рефлексивний. Мотиваційно-ціннісний критерій оцінює наявність у студентів внутрішнього прагнення до саморозвитку, прагнення до засвоєння культурних норм та цінностей. Когнітивний критерій синтезує знання, уявлення про культурні цінності, їх структуру та ієрархію, про механізми формування таких цінностей у особистості на різних вікових етапах. Операційно-рефлексивний критерій визначає здатність майбутніх учителів початкових класів аналізувати, рефлексувати та застосовувати культурні знання у своїй професійній діяльності.

На основі цих критеріїв автор виокремлює три рівні сформованості культурних цінностей: високий, середній та низький. Високий рівень характеризується глибоким розумінням культурних цінностей, активною мотивацією до культурного саморозвитку та здатністю ефективно використовувати культурні знання в практичній діяльності. Середній рівень вказує на достатнє, але не глибоке розуміння культурних аспектів і менш активну мотивацію до самовдосконалення. Низький рівень свідчить про відсутність залученості до культурних цінностей та обмежене використання культурних знань у житті та професійній діяльності.

Автор статті наголошує на значущості інтеграції культурних цінностей в освітній процес, зокрема у підготовці майбутніх учителів початкових класів. В статті стверджується, що сформованість культурних цінностей є необхідною умовою для розвитку компетентного та відповідального вчителя, здатного сприяти розвитку культурної компетентності у молодших школярів.

Ключові слова: цінності, культурні цінності, майбутні вчителів початкової школи,

критерії, показники та рівні сформованості культурних цінностей.

The article is an important study in the field of pedagogical education, which emphasizes the formation of cultural values of future primary school teachers. The author analyzes and systematizes the key criteria and indicators that allow us to assess the level of formation of cultural values among students who are preparing to become primary school teachers. The research is based on a comprehensive approach to the definition of cultural values, taking into account various aspects of pedagogical activity.

The authors define three main criteria for the formation of cultural values: motivational-value, cognitive and operational-reflexive. The motivational and value criterion evaluates the presence of students' internal desire for self-development, the desire to assimilate cultural norms and values. The cognitive criterion synthesizes knowledge, ideas about cultural values, their structure and hierarchy, about the mechanisms of formation of such values in an individual at different age stages. The operational-reflexive criterion determines the ability of future primary school teachers to analyze, reflect and apply cultural knowledge in their professional activities.

Based on these criteria, the author distinguishes three levels of formation of cultural values: high, medium and low. A high level is characterized by a deep understanding of cultural values, active motivation for cultural self-development and the ability to effectively use cultural knowledge in practical activities. An average level indicates a sufficient, but not deep, understanding of cultural aspects and a less active motivation for self-improvement. A low level indicates a lack of involvement in cultural values and limited use of cultural knowledge in life and professional activities.

The author of the article emphasizes the importance of integrating cultural values into the educational process, in particular, in the training of future primary school teachers. The article claims that the formation of cultural values is a necessary condition for the development of a competent and responsible teacher who is able to promote the development of cultural competence in younger schoolchildren.

Key words: values, cultural values, future primary school teachers, criteria, indicators and levels of cultural values formation.

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.2.25>

Пивоварова Г.С.,

викладач психолого-педагогічних дисциплін

Відокремленого структурного підрозділу «Лисичанський педагогічний коледж Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Постановка проблеми у загальному вигляді. Стрімкі зміни, що відбуваються у сучасному світі, трансформаційні процеси у всіх галузях життя провокують зміну у цінному векторі сучасної особистості. Дослідження свідчать, що молоде покоління прагне легкого, необтяженого життя, швидкого заробітку та мало переймаються духовними проблемами суспільства. Повномасштабне вторгнення РФ на територію

України погіршило ситуацію та додало проблем на всіх рівнях, у тому числі, на рівні ціннісно-сміслових орієнтацій особистості. Зауважимо, що культурні цінності набувають нового звучання в умовах воєнного стану, адже на законодавчому рівні визнано пріоритетність державної мови, українських традицій та звичаїв, важливість охорони та примноження пам'яток культури тощо.

Культурні цінності є важливою частиною професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів, оскільки вони впливають на формування світогляду, етики та методів навчання, які використовуються в освітньому процесі.

Здатність вчителя передавати учням культурні цінності, розуміння і повагу до культурної різноманітності є ключовими для розвитку гармонійної особистості дитини. Для майбутніх учителів початкових класів, які знаходяться в авангарді освітнього процесу, важливо не лише володіти широким спектром знань, але й мати глибоке розуміння культурних цінностей. Це необхідно для того, щоб вони могли ефективно передавати ці цінності дітям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема цінностей та цінностей майбутніх педагогів широко досліджена у науковій літературі (С. Бадер, О. Бондаренко, В. Кремін, С. Кримський, В. Лаппо, Л. Найдьонова, Л. Пометун, Н. Ткачова, Ю. Пелех).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, існує низка проблем і викликів, пов'язаних з оцінюванням та формуванням культурних цінностей у майбутніх учителів. Зокрема, відсутність уніфікованих критеріїв та показників, які б дозволяли оцінити рівень сформованості культурних цінностей у майбутніх учителів початкових класів. Також необхідно враховувати, що культурні цінності можуть суттєво варіюватися в залежності від соціокультурного контексту, що ускладнює формулювання універсальних підходів до їх освоєння. Необхідно визначити, які саме рівні сформованості культурних цінностей повинні бути досягнуті майбутніми учителями до кінця їхнього навчання, що вимагає розробки специфічних методів оцінювання та вимірювання. У даній статті ми визначимо критерії, показники та рівні сформованості культурних цінностей майбутніх учителів початкових класів.

Таким чином, **метою** статті є виділення та характеристика критеріїв, показників та рівнів сформованості культурних цінностей майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. На основі теоретичного дослідження проблеми формування культурних цінностей, їх структури та місця у психологічній структурі особистості, ми виділяємо такі критерії сформованості культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та операційно-рефлексивний.

Виокремлення *мотиваційно-ціннісного* критерію обумовлено тим, що мотив є потужним каталізатором пізнання та будь-якої діяльності, у тому числі, й у процесі пізнання цінностей. Позитивна мотивація є запорукою успішного оволодіння знаннями та набуття необхідних умінь та навичок. Крім

того, цей критерій поєднує відразу два аспекти – ціннісний та мотиваційний, оскільки ми дотримуємося думки, що внутрішня потреба особистості в освітній діяльності впливає саме з ціннісного ставлення до цієї діяльності [5].

Показниками мотиваційно-ціннісного критерію стали:

- ціннісне ставлення до культурної спадщини українського народу, бажання її зберігати та примножувати;

- емоційно-ціннісне переживання приналежності до своєї країни та громадянства, мови, традицій;

- прагнення до самовдосконалення та саморозвитку (як у професійному, так і в особистісному сенсі).

Когнітивний критерій синтезує знання, уявлення про культурні цінності, їх структуру та ієрархію, про механізми формування таких цінностей у особистості на різних вікових етапах.

Такі знання є базисом для формування культурних цінностей майбутніх учителів початкової ланки, оскільки сприяють усвідомленню необхідності орієнтуватися на певні цінності і у повсякденному житті, і у професійній діяльності, формують розуміння необхідності пошуку особистісного сенсу у культурній спадщині українського народу. Зауважимо, що когнітивний компонент важливий, оскільки оцінка та осмислення тієї чи іншої культурної цінності припускають наявність необхідних знань про неї (М. Докторович, Т. Кондратова, Н. Сажина) [3].

До показників когнітивного критерію відносимо:

- наявність знань і уявлень про культурні цінності свого народу, країни, регіону;

- сформованість знань про культурні цінності особистості, механізми їх формування;

- наявність уявлень про власні культурні цінності, їх змістовне наповнення та ієрархію.

Операційно-рефлексивний критерій передбачає реалізацію культурних цінностей у повсякденному та професійному житті, а також активну рефлексію з приводу своєї поведінки. На теоретичному етапі дослідження ми визначили, що знання про цінності ще робить їх особисто значущими, отже майбутній учитель початкової школи може розуміти суть і важливість цінностей, але не реалізовувати їх у своєму житті.

З іншого боку, рефлексія, на переконання І. Беха є психологічною основою, на якій базується моральне становлення особистості. Саме рефлексія забезпечує здатність людини до осмислення власних прагнень, прогнозування наслідків своїх дій, вчинків для себе та інших, здатність до узгодження загальної мети поведінки (цінності-мети) із засобами її досягнення (цінності-засоби) [2].

Показниками операційно-рефлексивного критерію стали:

– здатність діяти на основі культурних цінностей (гуманність, відповідальність, працьовитість, громадянськість, патріотизм, соціальна активність, творчість, саморозвиток);

– здатність критично осмислювати цінності, що пред'являються, а також рефлексувати з приводу власної системи цінностей та поведінки відповідно до життєвих та професійних ситуацій;

– готовність до соціально значущої культурно-творчої діяльності.

На основі виділених та охарактеризованих критеріїв та показників сформованості культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи нами були виділені відповідні рівні: високий, середній та низький. Зупинимося кожному з них детальніше.

Високий рівень сформованості культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи характеризується тим, що здобувач прагне пізнати культурні цінності українського народу (мова, традиції, звичаї), цікавиться архітектурною, художньою та літературною спадщиною свого краю, прагне зберігати та примножувати її; майбутній фахівець також ідентифікує себе громадянином України та співвідносить себе з народом України, щиро вважає себе українцем; висловлює прагнення до особистісного та професійного саморозвитку і самовдосконалення; майбутній вчитель початкової школи володіє знаннями про основні культурні цінності (як матеріальні, так і духовні), прагне їх розширити, розуміє психолого-педагогічні механізми формування культурних цінностей підростаючого покоління і чітко орієнтується в ієрархії власних цінностей, у тому числі культурних; у повсякденному житті та в процесі навчання реалізує весь спектр культурних цінностей (громадянськість, патріотизм, гуманність, відповідальність, працьовитість, соціальна активність, творчість, саморозвиток), рефлексує з приводу своєї поведінки, займає активну життєву позицію та прагне соціально значущої діяльності.

Середній рівень сформованості культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи визначається за такими проявами з їхнього боку: здобувач виявляє фрагментарний інтерес до культурної спадщини своєї країни (цікавиться історією, культурою, особливостями мови, цікавиться заходами, що проводяться на рівні держави, регіону), усвідомлює важливість та необхідність збереження культурних цінностей, але таке прагнення виявляє лише на словах; студенту цікаві архітектурні, художні, літературні, культурні цінності (або будь-який один вид даних цінностей), але лише у разі постійної актуалізації цієї проблеми чи залучення до відповідної діяльності; майбутній педагог при цьому вважає себе громадянином України та ідентифікує себе з українським народом; наявне прагнення до саморозвитку та самовдосконалення, але студент не може чітко охарактеризувати

шляхи та механізми даного процесу для себе особисто, часто не визначився зі сферою саморозвитку; майбутній фахівець має загальні уявлення про основні культурні цінності, але не завжди прагне розширити свої знання, не володіє повною мірою знаннями про механізми формування культурних цінностей особистості, не завжди може чітко визначити спектр своїх ціннісних орієнтацій, хоча усвідомлює важливість сформованості таких культурних цінностей як патріотизм, гуманність, відповідальність, працьовитість, творчість, саморозвиток; поряд з цим, у повсякденному житті та процесі навчання не завжди виявляє дані якості-цінності у дії; прагне рефлексії своєї поведінки та корекції відповідно до культурних цінностей; входить у соціально-значиму діяльність у разі чіткої мотивації з боку педагогічного колективу.

Низький рівень сформованості культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи характеризується такими проявами: здобувач не виявляє прагнення пізнати культурні цінності свого народу (хоча може цікавитися культурною спадщиною інших народів), інтерес до архітектурних, художніх, літературних та культурних цінностей простежується лише за умови залучення до яскравого заходу, що запам'ятовується, а прагнення до збереження і примноження культурної спадщини не виявлено; майбутній фахівець частково ідентифікує себе громадянином своєї країни, але не виявляє готовності (навіть в усній формальній формі) ставати на захист своєї Батьківщини, її культури та традицій у разі потреби; прагнення до саморозвитку або не виявлено, або проявляється у вузько спрямованій діяльності, яка не пов'язана з майбутньою професією; у здобувача практично відсутні сформовані знання про культурні цінності, у тому числі про психолого-педагогічні механізми їх формування на різних вікових етапах, але майбутній фахівець і не прагне їх розширити, не може виділити власні культурні цінності, ставлячи на перше місце прагматичні та гедоністичні цінності; у повсякденному житті та в процесі навчання фрагментарно реалізує культурні цінності, надаючи відповіді більше інтуїтивно, ніж на підставі інтеріоризованої системи ціннісних координат; слабка рефлексія у цьому контексті також сприяє формуванню культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи; студент рідко включається до соціально-значущої діяльності, лише за умови чітко заданих інструкцій з боку викладачів.

Таким чином, нами були охарактеризовані критерії, показники та рівні сформованості культурних цінностей майбутніх учителів початкової школи, що дає можливість перейти до опису ходу реалізації констатувального експерименту.

Висновки. Сформованість культурних цінностей у майбутніх учителів початкових класів є ключовим аспектом їх професійної компетентності.

Вона впливає не тільки на якість навчання та розвиток учнів, але й на формування гармонійної, толерантної та відкритої особистості. Оцінка та розвиток культурних цінностей повинні бути інтегровані в професійну підготовку майбутніх учителів, щоб вони могли ефективно виконувати свою роль у формуванні культурно-чутливого підходу в освіті. Важливо вести діалог між освітніми інституціями, педагогічними спільнотами та розробниками освітніх програм з метою створення більш глибокої та всебічної підготовки вчителів, здатних не тільки передавати знання, але й формувати культурні цінності у молодших поколінь. Це, у свою чергу, сприятиме розвитку більш толерантного, відкритого та культурно різноманітного суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бадер С. О. Система формування ціннісно-смыслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці: дис. д.пед.н., 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. 2020. 576 с.
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.
3. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі: (Монографія). Київ: Т-во «Знання України», 2010.
4. Лаппо В. В. Теоретико-методичні засади формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу (Doctoral dissertation, Інститут проблем виховання). 2018. 475 с.
5. Мамон О. В. Критерії і показники рівнів сформованості самооцінки навчальної діяльності у майбутнього педагога.» *The Unity of Science: International Scientific Periodical Journal* 2 (2015): 59-62.
6. Пелех Ю. В. Дослідження впливу аксіологічної константи на розвиток особистості майбутнього педагога у працях зарубіжних учених. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету Україна*, 2011, 3: 153-156.